

I. SOCIALINIO DARBO TEORIJA

SOCIOEDUKACINIO DARBO TYRIMŲ OBJEKTO SOCIOISTORINĖ RAIDA IR ŠIUOLAIKINIŲ METODOLOGINIŲ NUOSTATŲ DISKURSAS

Doc. dr. Irena Leliūgienė

Kauno technologijos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Ugdymo sistemų katedra
K. Donelaičio g. 73, 3000 Kaunas
Telefonas 30 01 30
Elektroninis paštas ei@smf.ktu.lt

Pateikta 2001 m. rugsėjo 28 d.

Parengta spausdinti 2002 m. balandžio 25 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto Socialinio darbo ir edukologijos katedros doc. habil. dr. Rimantas Tidikis ir Lietuvos kūno kultūros akademijos Sporto edukologijos fakulteto Pedagogikos ir psichologijos katedros docentė dr. Ilona Tilindienė

Santrauka

Straipsnyje, remiantis senas socioedukacinio darbo tradicijas turinčių užsienio šalių mokslininkų darbais, nagrinėjami socioedukacinio darbo objekto tyrimų raidos istoriniai, visuomeniniai, politiniai aspektai Vakarų Europoje. Atskleidžiama, kokią įtaką visuomenėje vykstantys pokyčiai turi socioedukacinių tyrimų tematikai ir objektui.

Socioedukacinio darbo sritis teoriniu požiūriu analizuojama kaip socialinių santykių ir besikeičiančios praktinės veiklos tinklas, kurio struktūroje žinios ir doktrinos įgyja svarbią reikšmę. Straipsnyje aptariami socioedukacinio darbo koncepcijų teoriniai aspektai, šiuolaikinių socioedukacinio darbo tyrimų metodologinės problemos.

Įvadas

Suaktyvinti socioedukacinio darbo tyrimus Europoje ir pasaulyje paskatino 1989 m. tarptautiniu mastu pažymėta šimto metų profesionalaus socioedukacinio darbo sukaktis. Šiam svarbiam įvykiui buvo skirta ne viena FESET (Europos socioedukacinio darbo mokyklų asociacijos) ir IFSW (Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos) iniciatyva surengta mokslinė konferencija, pasauliniai kongresai Amsterdame (1994) ir Honkonge (1996), kuriuose buvo išsamiai nagrinėjami socioedukacinio darbo, kaip profesijos ir mokslinės disciplinos, tyrimo objekto bei praktinės veiklos metodologiniai aspektai.

Antra šios srities tyrinėjimo priežastis – pasaulyje vykstantys globalizacijos ir integracijos procesai, paaštrinę individo ir visuomenės konfliktą XXI a. žinių ir informacinės visuomenės socialinės atskirties akivaizdoje.

Globalizacijos proceso metu politinės ir ekonominės struktūros Europoje kuriamos universalių demokratiškos vertybių – laisvės, lygybės ir solidarumo – pagrindu.

Vykstant integracijos į Europos Sąjungą procesui vyraujanti ekonominė dimensija bei socialinės dimensijos stoka sukėlė ne tik socialinių profesijų atstovų nepasitenkinimą. Socioedukacinio darbo ir švietimo srities atstovai kaip niekad pradėjo aiškiai suvokti savo vaidmenį

akcentuojant socialines dimensijas ir remiant palankesnę visiems žmonėms Europos integracijos programą.

Socialinė ir politinė kaita socialiniame kontekste, darbo jėgos mobilumo padidėjimas, naujos europinio lygio politikos kūrimas, bendra socialinių problemų globalizacija paveikė ir socioeducacinio darbo sritį, kartu paskatino mokslininkus iširti socioeducacinio darbo turinį, jo kaitą, profesionalizacijos problemas atsižvelgiant į socialinius, ekonominius, edukacinius, kultūrinius pokyčius Europoje.

Trečia priežastis, turėjusi įtakos socioeducacinės veiklos tyrimų intensyvumui, yra amžių sandūra, leidžianti moksliniu požiūriu refleksuoti socioeducacinio darbo, kaip individo socialinio įgaliojimo, naudą žvelgiant iš laiko perspektyvos. Šiuo požiūriu aktualūs ir mokliškai labai vertingi E. Marynowicz–Hetkos (1999), A. Wagnerio (1999), S. Staub–Bernasconi (1999), A. Takarovos (1999), Ch. Labonté–Roset (1999), W. Lorenzo, F. Seibelio (1999), F. Laoto (1999), M. Satkos, S. Karvinen (1999) ir kitų Vakarų Europos mokslininkų bei mokslininkų darbai.

Socioeducacinio darbo tyrimai parodo objekto kaitą ir nubrėžia šios veiklos bei tyrimų perspektyvą.

Tad aktualus tampa klausimas: *ar socioeducacinio darbo tyrimų objektas bei metodologija istorinės raidos kontekste keičiasi ir sukuria sąlygas šiuolaikinių metodologinių nuostatų diskursui?*

Tikslas – išanalizuoti socioeducacinio darbo tyrimų objekto socioistorinę raidą ir aptarti šiuolaikinių metodologinių nuostatų diskursą.

Uždaviniai:

1. Remiantis S. Staub–Bernasconi (1999) tyrimu pateikti socioeducacinio darbo tyrimų objekto raidos analizę;
2. Išryškinti Skandinavijos šalių mokslininkų socioeducacinio darbo tyrimų diskursyvias metodologines problemas.

Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro M. Satkos ir S. Karvinen (1999) suformuluota socialinė mokslinės refleksyvos profesinės veiklos idėja: šiandien dirbant socioeducacinį darbą neužtenka įvertinti asmeninę patirtį – būtina kritinė savo profesinės orientacijos analizė.

B. Bitino (1999) pateikta epistemologinių tyrimų esmė ir paskirtis – ugdymo realybę įvertinti jos pažinimo aspektu.

Šis straipsnis parengtas taikant mokslinės literatūros ir metaanalizės metodus.

1. Socioeducacinio darbo tyrimų objekto socioistorinė raida

Socioeducacinis darbas yra mokslas bei praktika, padedanti žmonėms pasiekti efektyvų psichosocialinį funkcionavimą bei lemianti societarinius pokyčius stiprinant žmonių socialinę gerovę (Barker, 1996, p. 35). Tyrinėdami socioeducacinį darbą mokslininkai atsižvelgia ne tik į jo kaitą socialinių bei istorinių reiškinių kontekste. Daug dėmesio skiriama problemoms, susijusioms su intelektualine šiuolaikinio ugdymo padėtimi.

Pastaruoju metu Vakarų šalių mokslininkai laikosi pagrįstos nuomonės, kad šiuolaikinei visuomenei apibūdinti reikalinga ne tik specifinė teorija ir socialinių mokslų koncepcijos, bet ir aktyvi refleksija į ontologines pokyčių charakteristikas bei visuomenės tęstinumą. Socioeducacinis darbas yra neabejotinai suaugęs su epochos, kurioje jis atsirado, praktika ir socialinėmis sąlygomis. Socialinės sąlygos ir jų transformacija ypač keičia socioeducacinio darbo objekto charakteristikas.

Socioeducacinio darbo objekto apibrėžimas lemia šios veiklos teorijos kūrimą ir profesinę intervenciją. Praėjusio šimtmečio profesionalaus socioeducacinio darbo istorija pateikia skirtingą šios profesijos sąvokos supratimą, turintį didelės įtakos tolesnei socioeducacinio darbo, kaip disciplinos, plėtrai tarptautinėje mokslinėje ir profesinėje srityje. S. Staub–Bernasconi (1999), pateikdama šimtametę socioeducacinio darbo objekto istorinę raidą, iš-

skiria kelis individo socialinių sistemų, visuomenės ir socioeducacinių tyrimų lygmenis (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Istoriniai, visuomeniniai, politiniai socioeducacinio darbo objekto tyrimų raidos aspektai Vakarų Europoje

Fazė	Individo lygmuo	Socialinių sistemų lygmuo	Visuomenės lygmuo	Socialiniai tyrimai
1	2	3	4	5
<p>1 fazė nuo 1890 m.</p> <p>Nuo 1915 m. (Vokietijos socioeducacinio darbo objekto aspektai)</p>	<p>Nepatenkinti žmonių socialiniai poreikiai, alkis, plintančios socialinės ligos, prasta ekologinė padėtis, neraštingumas, nedarbas.</p> <p>Neproduktyvi ekonomika – nesugebama tenkinti ekonominių reikalavimų. Beglobių problemos, moralinių vertybių degradacija.</p>	<p>Valdžios pasidalijimas, didelis vargšų išnaudojimas pramonėje ir ekonomikos srityje, neprofesionalios socialinio darbo įstaigos.</p> <p>Pažeista bendruomenė.</p>	<p>Destruktyvi kapitalistinė socialinė struktūra ir kultūra, lemianti priverstinio individų prisitaikymo formas – demokratijos trūkumą, dvigubą moralę, individualizmą, nacionalizmą; vyras – ugdytojo idealas, karo ir prievartos kulto šalininkas.</p> <p>Vyrauja abstraktumas ir anonimiškumas didmiesčiuose.</p>	<p>Mokslinis požiūris į psichologinę ir socialinę tikrovę dar tik formuojasi, teiginius stengiamasi pagrįsti tyrimais (skurdo studija, socialinės anketos).</p> <p>Socioeducacinio darbo tyrimų užuomazga – Socialinės rūpybos katedros Frankfurto universitete įkūrimas. Socioeducacinio darbo objektu laikomi vargstantys žmonės kaip nerentabili tautos dalis. Mokslinių tyrimų <i>idėja</i> – socialiai nuskriaustų, marginalinių grupių edukacija.</p>
<p>2 fazė nuo 1920 m.</p> <p>Vokietija</p>	<p>Socioeducacinio darbo objektas – individas, turintis psichosocialinių elgesio sutrikimo problemų. Dėl pablogėjusios sveikatos bei amžiaus pasikeitusio statuso visuomenėje socialinis individo funkcionavimas tampa neįsivertis. Nearijai (<i>non Arier</i>) buvo laikomi neįsivertiais. Ne nacių tautybės žmogus buvo laikomas socialiai atskirtu, gyventi nevertu žmogumi.</p>	<p>Vokiečių bendruomenė baiminasi dėl galimos etninių žydų įtakos.</p>	<p>Vokiečių tauta, kuriai gresia etninių žydų įtaka.</p>	<p>1918–1933 m. pradėta aktyviai bendradarbiauti tarptautiniu mastu – keistis socioeducacinio darbo praktika bei plėtoti socioeducacinio darbo teoriją.</p>
<p>3 fazė nuo 1960 m.</p>	<p>Individas patiria daug stresų, nes įmonei bankrutavus nesugeba prisitaikyti prie esamos aplinkos.</p>	<p><i>Šeima, grupės</i>, kaip visuomenės socialinės sistemos dalys, patiria socialinius ir kultūrinius pokyčius, susijusius su jų integracija į visuomenę.</p>	<p>Vyrauja juodaodžių diskriminacija kaip nevykdomų konstitucinių garantijų išdava. Aktualios tampa ir kitų tautinių mažumų problemos.</p>	<p>Sukuriamas atvejo analizės metodas, grupių bei darbo bendruomenėje tyrimų metodas. 1958 m. remiantis Bertalanffy ir kitais „<i>General Systems Theory</i>“ atstovais, buvo susisteminta socioeducacinio darbo teorija, kuri žmogaus elgesį suprato kaip psichinių ir socialinių sistemų sąveikos rezultatą.</p>

1	2	3	4	5
Ypatumai Europoje				Kritikuojami nekonkretūs socioeducacinio darbo objektų apibrėži-

				mai. 1960 m. pradžia apibūdina ma kaip dėmesio sutelkimo į individo psichosocialines problemas laikotarpis. Svarbus socioeducacinio darbo tyrimų raidos veiksnys – aukštųjų socioeducacinio darbo mokyklų Europoje (Vokietijoje) steigimas. Pedagogika, iki tol laikyta humanitarinių mokslų sritimi, tampa ugdymo mokslu-atstovaujančiu socialiniams mokslams.
4 fazė nuo 1970 m. Toliau tobulinamas socioeducacinio darbo objektas, bandoma susisteminti socioeducacinio darbo mokslinę bazę. Europa	Pabrėžiama individų sąveika ir dėl jos patiriamų stresų problema. Individas išgyvena darbo netekties riziką, žmonių susvetimėjimą, pažeidžiamas jo identitetas.	Atnaujinami susisteminti socioeducacinio darbo teoriniai aspektai, susiję su socialinės sistemos plėtos, jos kaitos, bendravimo santykių problemomis. Socioeducacinio darbo, kaip socialinės teorijos, pagrindinė problema yra šeimos išlikimo ir jos bendravimo aspektai, socioeducacinių darbuotojų kompetencija nustatyti socialinę problemą.	Klestintis kapitalizmas	Pateikiama sisteminio teorinio vystymo idėja, kuriama socialinės diagnozės ir pagalbos individui koncepcija. Atskleidžiamas tyrimo objektas – individo poreikių tenkinimo galimybės, konfliktų sprendimų aspektai socialinėje aplinkoje. Europos socioeducacinio darbo srityje iškyla sistemų teorijų svarba siekiant išspręsti šeimos socioeducacinės sisteminio mąstymo problemas. Rūpinamasi dėl socioeducacinio darbo nuvertinimo, ignoruojama individualaus socioeducacinio darbo svarba. Profesionalizacija tampa priemone, varžančia kliento kompetenciją spręsti savo problemas. Iškyla socioeducacinio darbo deprofesionalizacijos problema.
5 fazė 1970 pabaiga–1980 m.	Individas yra diskriminuotas socialinės ir kultūrinės grupės narys. Pasireiškia vaikų ir moterų seksualinis išnaudojimas.	Mažumų ir daugumų santykių problema. Integruotų problemų sprendimų koncepcijos, susijusios su grupių, bendruomenės arba organizacijų sistema.	Vyrauja nedarbas, skurdas, socialinė atskirtis, kultūrų įvairovės problema, pabėgėlių ekonominės ir socialinės problemos. Vis daugiau visuomenės sluoksnių priskiriama rizikos grupei.	Aktualus tampa šeimos, darbo santykių, žmogaus, kaip aplinkybių aukos, tyrimas. Keliama socialinės gerovės idėja.
6 fazė nuo 1990 m.	Žmonių solidarumo saitus griaua atsiradęs individualizmas ir egoizmas. Iškyla narkomanijos ir nusikalstamumo problemos.	Atsiranda socialinės gerovės organizacijos, tačiau socioeducacinės paslaugos brangios ir neveiksmingos.	Atsiranda esminis skirtumas tarp turtingųjų ir vargšų regioniniu, nacionaliniu ir pasauliniu mastu. Nepatenkinami žmonių poreikiai. Nepagarba žmogaus socialinėms teisėms.	Tyrimais įrodyta, kad socialinės gerovės veiklos modelio įgyvendinimas yra nukreiptas prieš pačią valstybę, kuriai individas pradeda reikšti daugiau pretenzijų dėl geresnio socialinio aprūpinimo. Pabrėžiama socioeducacinio darbuotojo ir kliento, o ne valdžios institucijų santykių pirmenybė. Tyrimais įrodyta, kad mažos bendruomenės (artimiausia gyvenamoji aplinka) ateityje pajėgs geriau spręsti pasaulines problemas.

Pateikta šimtmetė socioeducacinio darbo tyrimų objekto raidos analizė leidžia teigti, jog vykstant ekonominiams, politiniams, socialiniams pokyčiams Europoje ir Vokietijoje tampa akivaizdu, kaip socialinė gerovė, socialiniai individo poreikiai priklauso nuo šalies poli-

tinės ir ekonominės padėties. Ypač akcentuojama tam laikmečiui būdingi socialiniai santykiai, lemiantys socioeducacinio darbo objekto kaitą. Pasak S. Staub–Bernasconi, socioeducacinio darbo objekto istorija, pateikdama socioeducacinio darbo teorijos istorinę apžvalgą, visų pirma išreiškia ištikimybę klientui visuomeniniame ir kultūriniame kontekste.

Socioeducacinis darbas, kaip mokslas, teorija ir profesija, turi atspindėti žinias apie jo subjektus, su juo susijusias privačias ir valstybines organizacijas, informaciją apie socioeducacinio darbo tikslus, išteklius ir individualios, socialinės bei kultūrinės veiklos metodus. Tačiau kai kurie mokslininkai apsiriboja aprašomojo pobūdžio informacija, pavyzdžiui, socioeducacinio darbo objekto konceptualizacija kaip teorinių, vertybinių ir praktinės veiklos žinių jungiamąją grandimi.

S. Staub–Bernasconi (1999) pateikia du skirtingus šio aiškinimo aspektus. Vienas jų yra *funkcinis–holistinis (functionalist–holistic)*, pirmiausia pabrėžiantis būtiną socioeducacinio darbo societarinę funkciją (*societal function*) bei kliento ir santykio tarp kliento ir socioeducacinio darbuotojo nustatymą. Taigi *ugdymo, pagalbos, socialinės kontrolės, normalizacijos* (atsižvelgiant į visuomenės stabilizacijos poreikius) sąvokos sudaro visumą arba priklauso kuriai nors socialinei posistemei (pvz., šeimai, bendruomenei). Šis požiūris turi ir neigiamų savybių: 1) pamiršamas klientas kaip žmogus, jo poreikiai ir problemos; 2) per daug dėmesio kreipiamą į tariamą arba tikrą grėsmę, kurią klientas kelia visuomenei.

Sisteminis požiūris tiesiogiai pabrėžia *žmonių išgyvenimus, šeimos, grupių, bendruomenės, organizacijų problemas* bei žinias ir išteklius šioms problemoms spręsti (teikiant medicinos, psichiatrijos arba psichologijos, socialinę, ekonominę ir kultūrinę pagalbą).

Profesionalaus socioeducacinio darbo teorijos pradininkai I. Arltas, J. Adamsas, F. Kelly, A. Salomon pabrėžė sisteminį požiūrį, tačiau jie nevartojo „sistemos“ sąvokos. Teoriniams apmąstymams jie pasirinko žmones, kuriems nesisekė industrinėje kapitalistinėje visuomenėje dėl socialinių ir ekonominių išteklių, sveikatos, išsilavinimo stokos, dėl socialinio draudimo sistemos trūkumų.

Tarptautinės socioeducacinių darbuotojų federacijos ir Tarptautinės socioeducacinio darbo mokyklų asociacijos bendradarbiavimo rezultatas – Jungtinių Tautų išleista studija „Žmogaus teisės ir socioeducacinis darbas“ (*Human Rights and Social Work*). Joje teigiama:

„Socioeducaciniai darbuotojai rūpinasi žmonėmis analizuodami jų poreikius. Tai rodo, kad šiuos poreikius reikia vertinti ne kaip pasirinkimo dalyką, o kaip teisingumo būtinybę. Šiuo aspektu pagrindinė socioeducacinio darbo misija – rūpintis žmogaus teisėmis. Pereiti nuo poreikių prie teisių deklaravimo būtina dėl aiškių esminių poreikių. Esminį poreikį galima pavadinti lygiaverte individo pozityvia teise, o vyriausybė rengia pašalpų programas, skirtas šioms teisėms įgyvendinti“. Galima teigti, kad pozityvios individo teisės ir vyriausybinių programų įgyvendinimas yra du neatskiriami dalykai tenkinant žmogaus poreikius. Dirbdami skirtingose politinėse sistemose socioeducaciniai darbuotojai gina savo klientų teises, stengiasi patenkinti jų poreikius. Labai dažnai juos samdo sankcionuota valdžia. Būdami valstybės agentai arba įtakingų institucijų, tarnybų darbuotojai jie kartais atlieka klientui pavojingą darbą, o tai prieštarauja socioeducacinio darbuotojo pareigai būti geru savo srities ekspertu ir neatitinka įsipareigojimo tarnauti vartotojui. Pagal Socialinio darbo etikos kodeksą paslauga žmonėms yra svarbiausia.

Analizuojant šešias skirtingas istorines vokiškojo ir anglosaksiškojo teorinio požiūrio stadijas tampa akivaizdu, kad šios stadijos priklauso nuo išorinio *Zeitgeist* (*Zeitgeist* – laikmečio dvasia, vok. *Zeit* – laikas + *Geist* – dvasia) (The Concise Oxford Dictionary, 1995, p. 1629) ir teorinių krypčių. *Pirma*, pastebimas vienodas susidomėjimas socialiniais lygiais, daugiausia pabrėžiama kolektyvizmo arba privatizacijos kryptis ir socialinių problemų individualizavimas. *Antra*, vyksta kaita mokslų įtakos sferose: jaučiamas judėjimas nuo sociologijos prie ekonomikos ir psichologijos mokslų, nuo socialinės politikos prie socialinės filosofijos, vėliau vėl grįžtama prie sociologijos ir psichologijos dalykų, kurių vietą pastarąjį dešimtmetį užima verslo administravimo ir vadybos disciplinos. *Trečia*, nė viena disciplina, išskyrus vo-

kiečių teisę, literatūrą, filosofiją, neignoruoja iš kitų šalių atėjusios informacijos.

Pasak S. Staub–Bernasconi (1999), neišspręstos praėjusio šimtmečio pradžios problemos – migracija, nedarbas, skurdas, badas, etniniai ir nacionaliniai karai, epidemijos, įskaitant ir ekologines problemas, vėl tampa aktualios; kartais šios problemos nustatomos ir sprendžiamos tais pačiais (daugiausia ekonominiais) principais. Pagaliau socioeducacinis darbas dirbamas skirtingais socialiniais lygiais ir skirtingose socialinėse sistemose, todėl negalima apsiriboti tik darbu su individualais.

Apibendrinant galima teigti, kad:

– šimtametės socioeducacinio profesionalaus darbo patirties mokslinė apžvalga Europoje, ypač Vokietijoje, leidžia daryti prielaidą, jog individo santykis su visuomenę sudarančiomis sistemomis buvo nuolat veikiamas istorinių, ekonominių ir socialinių pokyčių.

2. Šiuolaikinių socioeducacinio darbo besikeičiančioje visuomenėje metodologinių nuostatų diskursas

Pastaruosiu metu mokslinis tiriamasis darbas ir praktinis žinių panaudojimas tampa viena svarbiausių Europos socioeducacinio darbuotojo veiklos sričių. Tyrimo metodai tapo neatskiriama socioeducacinio darbo studijų programų dalimi. Ekonominės globalizacijos metu žinios yra neatsiejama poindustrinės visuomenės dalis, o didėjantis nedarbas ir žmonių kasdienio gyvenimo nestabilumas skatina kurti naują žinių kontrolę. Pamažu Europos akademinės institucijos ima pripažinti socioeducacinį darbą kaip savarankišką mokslo šaką. Socioeducaciniai darbuotojai susiduria su labai sudėtingomis problemomis, dažnai reikalaujančiomis ne mokėti diagnozuoti, o interpretuoti ir suteikti paramą individui.

Tačiau Lietuvoje, turinčioje vos dešimties metų profesionalios socioeducacinės srities patirtį, dar nėra atlikta išsamių metodologinio pobūdžio socioeducacinio darbo tyrimų. Didelio dėmesio susilaukė naujaisi Suomijos mokslininkų darbai, pateikiantys *socioeducacinio darbo koncepcijų teorinius aspektus*. 1999 m. jie pelnė pripažinimą Europos socioeducacinio darbo seminare Helsinkyje, 2000 m. – Paryžiuje. Dabartinė Suomijos socioeducacinio darbo stadija yra įdomus šiuolaikinių Europoje vykstančio diskurso apie socioeducacinio darbo lygį pavyzdys. M. Satkos, S. Karvinen, T. Pösö (1999) ir kitų mokslininkų bei mokslininkų darbuose atsispindi socioeducacinio darbo ugdymo problemos Suomijoje, profesinio socioeducacinio darbo raida, socioeducacinio darbo tyrimo ir teorijos svarba. Jų darbų mokslinė reikšmė didžiulė, nes pirmą kartą Baltijos ir Skandinavijos šalyse suomės mokslininkės pabandė teoriškai įprasminti socioeducacinio darbo patirtį. Šie socioeducacinio darbo metodologiniai tyrimai turi įtakos kuriant Lietuvos socioeducacinio darbo identitetą, objektą, veiklos sritis bei tolesnę socioeducacinio darbo raidą Lietuvoje.

M. Satka (1999) pateikia socioeducacinio darbo – konceptualios ir praktinės veiklos Suomijoje istoriją, t. y. socialinio darbo, kaip savanoriškos veiklos, tapimą teoriškai koordinuota, tačiau unifikuota profesine veikla. Jos metodas – modernizuojant socioeducacinį darbą padėti įveikti teorijos ir praktikos prieštaravimus. M. Satkos nuomone, socialiniai mokslai turi atsisakyti tradicinio teorijos atskyrimo nuo praktikos. Šiuolaikinė veikla turėtų būti tyrinėjama ne tik empiriškai, bet visų pirma atliekant teorinę bei istorinę jos analizę. Svarbu suprasti ir atkurti ne tik „teorinę“, bet ir realiai funkcionuojančią visuomenę.

Tačiau socioeducacinio darbo Švedijoje konceptualios ir praktinės veiklos istorijos tyrinėtojo H. Soydano (1996, p. 144) argumentai prieštarauja M. Satkos požiūriui. Pasak jo, M. Satka nagrinėja socioeducacinio darbo teorijos ir praktikos dvilypumą.

H. Soydanas kitaip supranta ir interpretuoja socioeducacinio darbo teorijos ir praktinės veiklos ryšį. Išsamiaje moksliniame darbe apie socioeducacinio darbo istoriją H. Soydanas (1996, p. 204) socioeducacinį darbą *supranta kaip profesinę veiklą ir kaip mokslinę discipliną*. Moksliniame darbe apie teorijos istoriją jis aiškiai atskiria teoriją nuo praktinės veiklos. Jo nuomone, socioeducacinio darbo tyrinėjimas turėtų atverti duris socioeducacinio darbo disciplinai į klasikinius socialinius mokslus ir taip padėti įgyti savo identitetą tarp jų (Soydan, 1996, p. 213).

Kyla klausimas, kodėl taip svarbu atsisakyti socioeducacinio darbo praktinės veiklos

istorinio aspekto? Kodėl labdarinių organizacijų nariai negali prisidėti prie socioeducacinio darbo teorijos kūrimo? Kokie galimi šio požiūrio ir metodo padariniai šiuolaikinių socioeducacinių darbuotojų atžvilgiu?

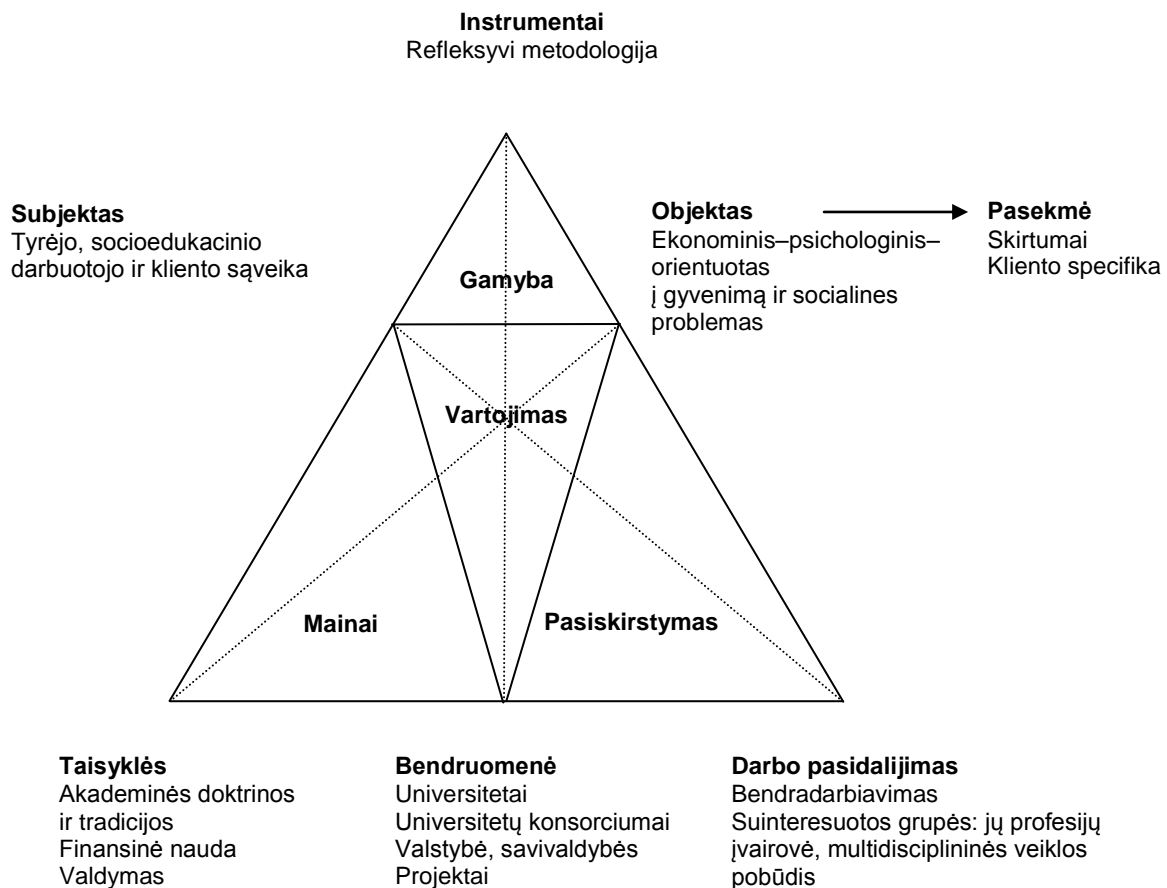
U. Mutka (1998), tyrinėdama socioeducacinį darbą Suomijoje, atskleidžia žalingą šiuolaikinių socialinių mokslų argumentų įtaką socioeducacinio darbo raidai. Vartodama terminą „tylos kultūros“ (*a culture of silence*) ji kritikuoja aiškią hierarchiją ir žinių atskyrimą nuo teorijos bei praktinės veiklos, t. y. praktinės veiklos ignoravimą kuriant teorines idėjas ar netgi profesinės veiklos žinių bazę.

L. Eräsaari (1995, p. 82) nagrinėja galimas socioeducacinio darbo perspektyvas. Autorė pateikia kai kurias naujos visuomenės gyvenimo charakteristikas: „*Viskas, kas anksčiau galbūt buvo pastovu, dabar tapo kintama ir mobilu. Atsirado beveik priverstinis poreikis refleksyviai žvelgti į tuos veiksnius, kuriuos anksčiau žmogus laikė savaime suprantamais... Viskas tapo konkrečiu, mažiau ideologizuota. Individas tapo svetimu žmogumi – svetimu kaimynu, nors fiziškai artimu, tačiau socialiai tolimu ir nepasiekiamu gyventoju! Gyvenime įvyko kažkas lemtingo, kažkas tokio, kas, mano nuomone, lemia įstatymus ir socioeducacinio darbo bei socialinių paslaugų plėtrą. Tikriausiai šis procesas dar nepasiekė kulminacijos*“ (Eräsaari, 1995, p. 82). L. Eräsaari parodo, kaip kai kurie pagrindiniai kasdienio gyvenimo elementai, kuriuos dar visai neseniai šiuolaikinė socioeducacinio darbo paradigma manė esant stabilius, tapo nepastovūs ir nenuspėjami. Suomijos socioeducacinio darbo tyrinėtojai baiminasi, jog iš anksto nuspėjamas žmogaus gyvenimo būdas gali tapti socioeducacinių darbuotojų kasdieninės tikrovės dalimi. Taigi individo kasdienio gyvenimo transformacija turėjo įtakos socioeducaciniam darbui kaip mokslo šakai, ypač teorijos ir praktinės veiklos ryšiui.

Nuolat kintant aplinkybėms bei gyvenimo sąlygoms vis labiau pradeda reikštis praktinė socioeducacinė veikla, o egzistuojanti socialinė politika arba socioeducacinio darbo teorija visų problemų išspręsti negali. Praktinėje veikloje specialistas nuolat patenka į tokias situacijas, kurias valdyti galima tik apibrėžus atskiro atvejo veiklos objektą bei socioeducacinėms problemoms spręsti reikiamų žinių visumą. Tokiems atvejams nėra iš anksto sukurtos teorijos arba etikos principų. Būtent specialistas sprendžia, kaip veikti sudėtingomis aplinkybėmis, lanksčiai organizuoti savo praktinę veiklą. Taigi pabrėžiamas specialisto gebėjimas pritaikyti profesinės etikos principus bei tinkamai pasirinkti teorines socioeducacinio darbo koncepcijas ir metodus (Karvinen, 1999).

Europoje buvo atlikta nemažai tyrimų, susijusių su žinių perteikimo pokyčiais. Pavyzdžiui, M. Gibbons (1995, p. 36–38) savo tyrimuose aprašo naujas mokslo ir visuomenės ryšio formas. Pasak autorės, socioeducacinio darbo praktinės veiklos specialistai bendrauja su įvairių profesijų žmonėmis, o skirtinga praktinių žinių bazė arba papildoma akademinė žinių bagaža, arba suteikia reikiamos informacijos toms žinioms tobulinti. Autorės nuomone, sudėtinga poindustrinė visuomenė negali funkcionuoti be abipusio skirtingų žinojimo būdų ir skirtingų žinių modelių įvertinimo. G. Delanty (1997, p. 43) teigė, kad socialinio mokslinio pažinimo pritaikymo konteksto ir situacijų kaita per pastaruosius kelis dešimtmečius sukėlė socialinių mokslų atstovų diskusijas dėl teorijos ir praktinės veiklos sąveikos.

Straipsnio autorė bendrais bruožais bandys apžvelgti *šiuolaikinių socioeducacinio darbo tyrimų metodologiją*. Socioeducacinio darbo žinių bazės ir teorijos moksliniuose tyrimuose M. Payne'as (1999, p. 1–25), pritardamas konstruktyviam socialinės raidos požiūriui, teigia, kad socioeducacinio darbo kompetencijos kūrimas yra politinio pobūdžio. Jo nuomone, net teorinius socioeducacinio darbo modelius sudaro ši politinė dimensija: *teorija yra politika*. Pasak M. Payne'o (1999, p. 101–118), socialinis tyrimas yra neatsiejama politinių dimensijų dalis: tyrimas yra politika. Norint suprasti žinių ir mokslinio tyrimo politinę prigimtį būtina išanalizuoti jų kūrimo bei pritaikymo procesą. Socioeducacinio darbo mokslinio tyrimo politika yra visuomeninės veiklos profesinės sistemos dalis. Profesinė veikla, profesionalūs tarpininkai, mokslo, mokslinių tyrimų bei praktikos tradicijos, normatyviniai sprendimų vykdymo bei profesinės kompetencijos standartai yra daugelio prieštaravimų priežastis. Remdamasi Y. Engeströmo (1987) sukurtu žmogaus veiklos struktūros modeliu S. Karvinen (1999) stengiasi paaiškinti šiuos prieštaravimus (žr. 1 pav.).

1 pav. Žmogaus veiklos sistema (Y. Engeström, 1987) pritaikyta kaip socioedukacinio darbo tyrimo politika (S. Karvinen. *Reconstructing Social Work Research*, 1999, p. 293)

Ištyrusi sistemą sudarančius pagrindinius žmogaus veiklos procesus (gamybą, vartojimą, mainus, paskirstymą) S. Karvinen retoriškai klausia: kas yra gaminama? su kuo susijusios žinios? kas turi būti suvartota? kaip sukurtos žinios apibrėžia (keičia) dalyvių veiklą? ką tyrinėtojai gali pasiūlyti mainais? kokios tyrimo sąlygos? Paskirstymo procesas taip pat labai įdomus. Kokios yra suinteresuotos grupės, kaip ir kodėl organizuojamas jų bendradarbiavimas arba kodėl nepasiseka jo organizuoti?

Suomių mokslininkė pabandė nustatyti kai kurias tendencijas, apibūdinančias pagrindines socioedukacinio darbo tyrimo problemas, kryptis ir prieštaravimus. Galima teigti, kad svarbiausia socioedukacinio darbo veiklos dalis yra savo veiklos objekto supratimas ir kūrimas. Pasak autorės, socioedukacinis darbas padeda spręsti žmogaus gyvenimo problemas vadovaujantis ekonominiu ir socialiniu požiūriu, atitinkančiu Y. Engeströmo žmogaus veiklos struktūros modelio ekonominį, psichologinį ir socialinį pobūdį.

R. Granfeltas (1999, p. 177) daktaro disertacijoje „Pasakojimai apie benames moteris“ teigia, kad socioedukacinis darbas, kaip politinė veikla, netenka savo vertės, kai socioedukaciniai darbuotojai neturi drąsos ginti tų, kurie negali kovoti už teisę gyventi kitaip. R. Granfeltas kalba apie postmodernaus socioedukacinio darbo problemas ir galimybes – socioedukacinis darbas yra įvairiapusiškai atviras įvairioms galimybėms. Galima teigti, kad toks socioedukacinio darbo lankstumas ir įvairiapusiškumas turės įtakos postmodernios visuomenės socialinėms paslaugoms, net jeigu bus abejojama jų veiksmingumu ir produktyvumu.

Tyrinėjant socioedukacinį darbą tikslinga aptarti nemažai metodologinio pobūdžio problemų. Svarbiausia yra suprasti ir aiškiai įsivaizduoti socioedukacinio darbo objektą, besikei-

čiantį kliento gyvenimą ir profesinės veiklos įvairovę ekonominiame ir socialiniame kontekste. Remiantis postmodernistiniu požiūriu ši įvairovė ir neapibrėžtumas yra savaime suprantami dalykai, tuo tarpu anksčiau tai trukdė moksliskai tyrinėti socioeducacinį darbą ir kurti teoriją. G. Delanty (1997) pabrėžia epistemologinio tyrimo svarbą „refleksyviame realizme“ (*reflexive realism*). Tikrovę, pasak jos, sudaro visuomenės atstovai, subjektyvūs aiškinimai ir požiūriai, vadinami pažinimu. Taigi mokslinis tyrinėjimas taps daugiamatis; kintant praktinės veiklos pobūdžiui bei gyvenimui turėtų keistis ir ryšio tarp tyrimo praktikos ir teorijos etinės–politinės dimensijos. Vadinasi, šis mišrus žinių gamybos modelis priartės prie tradicinio mokslo modelio ir užsimegs nauji ryšiai tarp mokslo ir visuomenės.

Tačiau ši raida iškelia nemažai klausimų: kas tyrinėjama? kodėl ir kaip tai vyksta? kas atlieka tyrimą? Šie klausimai pabrėžia praktiko vaidmens svarbą žinių kūrimo procese. Pasak L. Lloyd, „*bendruomeninių ir socialinių paslaugų plėtros procese socioeducaciniai darbuotojai turi suvokti savo vaidmenį gerinant vartotojų, bendruomenių ir socialinių paslaugų tarnybų ryšį*“ (Lloyd, 1998).

Tyrimo objekto apibrėžimas yra svarbi metodologinė ir netgi epistemologinė problema. Daugeliu atveju socioeducaciniame darbe susiduriama su universalių žinių problema (Granfelt, 1999, p. 296). Bendrą žinojimą sudaro įvairiose veiklos srityse dirbančių socioeducacinio darbo subjektų (pvz., klientų, socioeducacinių darbuotojų ir kt. profesionalų) žinios ir patirtis, kuriomis jie turi dalintis norėdami suprasti socioeducacinio darbo objektą. Tokiai patirčiai formuoti būtina refleksyvi (*reflexive*) metodologija. Ją pasitelkus pažinimo esmę galima interpretuoti ir taikyti visuomenės gyvenime. Galima diskutuoti ir dėl „epistemologinio refleksyvumo“ (*epistemological reflexivity*) (Delanty, 1999), ir dėl „požiūrio į epistemologiją“ (Sheppard, 1998). Būtent šis požiūris rodo, kad **tyrėjo, kaip žinių kūrėjo, padėtis iš tiesų yra epistemologinė, išskirtinai politinė problema** (Lloyd, 1998, p. 173). Pagal epistemologijos principą šis požiūris gali paskatinti sukurti savarankišką socioeducacinio darbo tyrimo sritį.

M. Sheppardas (1998) teigia, kad klausimų „kas ir kodėl nagrinėjama“ negalima nagrinėti atskirai, jiems būdingi etiniai ir politiniai prieštaravimai, o tai – socialinės politikos ir socioeducacinio darbo esmė. Šiuo atveju socioeducacinio darbo žinios ir mokslinis tyrinėjimas netiesiogiai nusako strateginę ir politinę svarbą. Pasak M. Pyane'o (10), diskusijose dėl socioeducacinio darbo ir socialinės politikos visa tai aiškinama remiantis įgaliojimo koncepcija. Taigi sukurtos žinios neturi politinio atspalvio; tai tik skatina lankstumą, kuris padeda kurti skirtingus požiūrius. Svarbų vaidmenį vaidina praktinėje veikloje dalyvaujančių asmenų požiūris. M. Sheppardas pabrėžia: „*Tikrą teorijos ir praktikos integraciją lems ne tikslus žinojimas, o paklusnus mokymasis iš praktikų patirties*“ (Sheppard, 1998). Daugeliu atveju, pasak G. Delanty (1997), socioeducacinio darbo veikloje nieko negalima laikyti savaime suprantamu dalyku, socioeducacinis darbas skatina darbuotojo kūrybingumą ir refleksyvumą (*reflexivity*). L. Lloyd (1998) teigia, kad mokymasis iš patirties ir kūrybingumas yra labai svarbūs ir tyrimo metodologijoje.

Refleksyvumas turėtų atverti naujas galimybes kuriant įvairius metodologinius požiūrius. L. Lloyd (1998), remdamasi epistemologiniu požiūriu, išskiria „kūrybinę paradigmą“ (*creative paradigm*), realybę aiškinančią kaip kūrybinio proceso būseną, kurios metu visa, kas egzistuoja, įgauna skirtingą visumos raišką. Remiantis šiuo kūrybiniu požiūriu nesunku pastebėti, kad teorija, praktika ir mokslinis tyrinėjimas yra neatskiriami to paties kūrybinio proceso aspektai. Tačiau tai paradoksali socioeducacinio darbo tyrimo problema. M. Sheppardo (1998, p. 20) teigimu, tai metodologinio griežtumo problema. Siekiant metodologinio pliuralizmo griežtumą reikia derinti su naujais, refleksyviais sprendimais. Bet kokiu atveju, pasak L. Lloyd (1998), reikės sukurti tokias mokslinio tyrimo paradigmas, kurios tyrimo subjektus, tyrinėtojus ir tiriamuosius pripažintų žinių bei visuomenės subjektais. Socioeducaciniame darbe tai reikėtų sukurti tokias mokslo bendruomenės ir tyrimo programas, kurios sudarytų atviro ir refleksyvaus bendradarbiavimo sąlygas.

G. Delanty (1997) socioeducacinio darbo praktikos ir mokslinio tyrimo ryšį akcentuoja dėl kelių esminių priežasčių:

1. Pastaruoju metu nuolat pabrėžiamas socialinis konstruktyvizmas (*social constructivism*). (Konstruktyvizmas – matematinės filosofijos kryptis, aiškinanti konstruktyvius ob-

jektus ir nepripažįstanti aktualiosios begalybės (Tarptautinių žodžių žodynas, 1983). Taigi tyrimo procese turi vyrauti mokslinių tyrinėtojų ir praktikų mainai, kaip pagrindinė paties tyrimo proceso dalis, pavyzdžiui, kaip mokslinio tyrimo metodologinis sprendimas.

2. Socioedukaciniai darbuotojai turės įgyti pasitikėjimą vertindami savo pačių darbą. Be to, į žinių kūrimo procesą bus įtraukti ir klientai (T. Pösö, 1999, p. 298). Pasak autorės, tai bus pagrindinė tylos kultūrą griauianti socioedukacinio darbo dimensija. Siekdami likti ištikimi klientų poreikiams socioedukaciniai darbuotojai turės išmokti naudotis profesine patirtimi bei ieškoti būdų įgyti pasitikėjimą.

3. Nedideli projektai bei atskiri eksperimentai taps norma (tai prieštarauja refleksyviai socioedukacinei veiklai) bei atsiras sistemingas tikrovės įvertinimo poreikis. Tokie projektai virs kūrybiniais profesiniais sugebėjimais, jeigu bus sudarytos sąlygos bendradarbiauti mokslininkams ir naujo tipo tyrinėtojams praktikams.

4. Didėja socioedukacinio darbo tyrimo poreikis. Tyrinėtojas neaprašo ir neaiškina, kas yra socioedukacinio darbo klientai, o kas – socioedukacinis darbas. Per socioedukacinio darbuotojo patirtį ir veiklą jis pateikia profesionalaus socioedukacinio darbo prevencinės veiklos logiką ir esmę.

S. Karvinen (Reconstructing Social Work Research, 1999) teigia, kad ateities socioedukacinio darbuotojo kvalifikacija, akcentuojanti alternatyvias, laikino, lokalaus ir kultūrinio pobūdžio specifines ypatybes, pasižymi tokiais savybėmis kaip refleksyvumas, komunikacija, sugebėjimas interpretuoti ir suprasti. Viena iš didžiausių socioedukacinio darbo, kaip mokymo disciplinos ir tyrimo, problemų yra sukurti jo tobulinimo pagrindą. Tokią demokratinę tyrimo ir ugdymo veiklą reikia organizuoti taip, kad įvairūs aiškinimai ir galimybės būtų orientuotos į individą. Tai metodologinė socioedukacinio darbo tyrimo problema.

Apibendrinant antrąjį straipsnio skyrių galima teigti, kad:

- Vakarų Europos mokslininkai, nagrinėdami galimas socioedukacinio darbo perspektyvas, stengiasi sukurti socioedukacinio darbo teorijos ir praktikos prieštaravimų neturinį modelį;
- modernizuojant profesionalų socioedukacinį darbą reikšminga tampa refleksyvi, į individą orientuota profesionali veikla;
- akcentuojama socioedukacinio darbo praktinės veiklos tyrimo svarba, socioedukacinio darbo praktikos ir mokslinio tyrimo ryšys.

Išvados

1. Socioedukacinio darbo tyrimų objekto socioistorinės raidos analizė leidžia daryti prielaidą, jog ekonominiai, politiniai, socialiniai pokyčiai XIX a. pabaigoje ir XX a. Vokietijoje ir kitose Europos šalyse turėjo didelės įtakos sociokultūriniais tyrimams ir jų objektui.

2. Neišspręstos XX a. socialinės, ekonominės problemos perkeliamos į trečią tūkstantmetį. Jos ir toliau bus esminis socioedukacinio darbo tyrimų objektas.

3. Atlikti Suomijos ir Švedijos mokslininkų tyrimai leidžia daryti prielaidą, jog socialinis darbas, kaip savanoriška veikla, tapo teoriškai koordinuota, tačiau unifikauta profesine veikla.

4. Žinių visuomenės ir socioedukacinio darbo sąveikos problema yra vienas iš metodologinio diskurso objektų.

5. Y. Engeströmas (1987) žmogaus veiklos sistema skatina metodologinių nuostatų diskursą.

6. Norint apibendrinti tyrimo objektą svarbu išspręsti metodologines ir epistemologines problemas, padedančias išryškinti, jog tyrėjo, kaip ir žinių kūrėjo, padėtis iš tiesų yra epistemologinis ir politinis klausimas, kylantis iš žmogaus socialinės raidos bei valstybės socialinės politikos.

7. Remiantis Skandinavijos mokslininkų šiuolaikinių metodologinių nuostatų diskursu galima teigti, kad ateities socioedukacinio darbo profesionalai turėtų išsiskirti aukšta kvalifikacija ir kompetencija, refleksyvumu, komunikaciniais ir interpretaciniais gebėjimais.

LITERATŪRA

1. **Barcer R. L.** The Social Work Dictionary. – Washington: NASW Press, 1995.
2. **Bitinas B.** Ugdymo filosofijos pagrindai. – Vilnius, 1996.
3. **Delanty G.** Social science. Beyond Constructivism and Realism. – Buckingham: Open University Press, 1997.
4. **Engeström Y.** Learning by expanding an Activity. – Theoretical Approach to Developmental Research. – Helsinki: Orienta-Konsultit, 1987.
5. **Eräsaari L.** Kontaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. – Tampere: Gaudeamus, 1995.
6. **Gibbons M.** The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. – London: Sage, 1995.
7. **Granfelt R.** Stories about Homelessness and Marginalization // Reconstructing Social Work Research. Finnish Methodological Adaptations. – University of Jyväskylä, 1999.
8. **Karvinen S.** Reconstructing Social Work Research. – University of Jyväskylä, 1999.
9. **Karvinen S.** The Methodological Tensions in Finnish Social Work Research. – University of Jyväskylä, 1999.
10. **Lloyd L.** Analysing Change and Changing Analyses in Social Work // British Journal of Social Work. 1998. No. 28.
11. **Mutka U.** Sosiaalityön neljäs käänne. – Jyväskylä: SoPhi, 1998.
12. **Payne M.** Social Construction in Social Work and Social Action. Construction Social Work Practices. – London: Ashgate, 1999.
13. **Pösö T.** Local Cultures in Social Work. Ethnographic Understanding and Discourse Analyses in Probation Work // Reconstructing Social Work research. – University of Jyväskylä, 1999.
14. **Satka M.** Conceptual Practices in Theorising the Social Work Research. – University of Jyväskylä, 1999.
15. **Sheppard M., Lloyd L.** Practice Validity, Reflexivity and Knowledge for Social Work // British Journal of Social Work. 1998. No. 28.
16. **Soydan H.** Book review: Mirja Satka, Making Social Citizenship. 1996.
17. **Staub-Bernasconi S.** The History of the Object Base of Social Work Theory: Comparisons between German, Anglosaxon and international theoretical approaches: approaches: – European Dimensions in Training and Practice of the Social Professions. – Katowice: Wydawnictwo Naukowe, 1999.
18. **Tarptautinių** žodžių žodynas / Ats. red. V. Kvietkauskas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
19. **The Concise Oxford Dictionary**, 1995.

DEVELOPMENT OF RESEARCH OBJECT OF THE SOCIO-EDUCATIONAL WORK AND THE DISCOURSE OF MODERN METHODOLOGICAL ATTITUDES

Assoc. Prof., Dr. Irena Leliūgienė
Kaunas Technological University

Summary

This article analyses historical, social and political aspects of the research objects of socio-educational work in Western Europe according to German experience, which has old traditions of socio-educational work. The author shows how social changes in society influence and correct methodological aspect of the problems and object of socio-educational research.

The field of socio-educational work has been analysed as network of social relationships and changing practical activity. Knowledge and doctrines are getting significance in this network. This article discusses theoretical aspects of concepts of socio-educational work and modern methodology of research of socio-educational work.

The aim of this article is to analyse the socio-historical development of the research object of socio-educational work and to discuss discourse of modern methodological attitudes.

Goals of the article are as follows: to present the analysis of the development of socio-educational work research object and to show methodological problems of socio-educational work research in Scandinavian countries.